

ІСЛАМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізаційні метаморфози сучасного плінного світу детермінують зміну уявлень про релігійні (етнорелігійні) системи, які перероджуються на якісно новій основі в релігійно-цивілізаційні утворення. Початок нового тисячоліття ознаменувався новим контуром нової релігійної моделі – цивілізаційної. На задній план суспільного буття поступово відходять національно-етнічні й культурні його складові. Під впливом цих процесів якісно перетворюються інтернаціоналізовані відтворювальні цикли релігійної складової, яка за цих умов демонструє новий рівень своєї функціональності зрощуючись з економікою і політикою. Відтак, світ знаходиться на порозі формування модифікованих організаційно-функціональних структур з чітко вираженою релігійною ознакою.

Водночас ці процеси спричинили велику концентрацію протиріч і напруг у тих регіонах світового співтовариства, де етнонаціональна, етнокультурна й етнорелігійна палітра найбільш яскрава. Таким чином, на рубежі століть була порушена рівновага в організації людської спільноти. Одним із чинників гармонізації порушеного може бути релігія в новому, модифікованому цивілізаційному варіанті. Перебрати на себе виконання функції цієї суспільної гармонізації найбільш активно нині намагаються християнство та іслам, які є повною мірою цивілізаційно модифікованими релігійними системами (хоча в межах кожної з них ще спостерігаються інтроверсивні тенденції й спрямування).

Чому християнство і іслам? Передусім тому, що це – світові релігії, які мають своїх прихильників практично на всіх континентах і в більшості країн світу. Ці релігії відзначені універсальністю, стійкістю та високою життєздатністю, навіть за вкрай складних зовнішніх обставин.

З огляду на визначену тему нас цікавить іслам у вищеокреслених (екстра- й інтроверсивних) суспільних умовах. Значимість ісламу засвідчує той факт, що мусульмани складають переважну більшість населення багатьох країн Азії і Африки та поступово опановують європейські й американські простори. З іншого боку, спостерігається й християнізація Східних і Південних регіонів земної кулі. Такий стан речей за різних умов і за різних обставин може бути як чинником

* Старший науковий співробітник Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, кандидат філософських наук.

інтегративної глобалізації, діалогу релігій і культур, так і фактором дестабілізації, розколу, напруги і кофліктогенності.

На цій основі виникає нова форма націоналізму – націоналізму без націй. Вона об'єднує в єдину культурно-політичну спільноту кілька держав на основі спільних релігійно-культурних рис. До того ж, такі союзи, утворені на основі культури і релігії, синергетичні: вони не передбачені і не заплановані. “Якщо політичні й економічні союзи заплановані та зорганізовані, – слушно зазначає професор соціології Лондонського університету Ентоні Д.Сміт, – то культурна спорідненість і культурний простір (тут можна додати релігійна спорідненість і релігійний простір – О.Б.) з'являються без будь-яких приготувань та інституцій, проте вони мають не меншу реальність і вагу для всіх втягнутих до їхньої орбіти”.¹ При цьому дослідник зазначає, що “ісламська, американська, радянська російська ідентичності і культури мали для своїх членів набагато більшу привабливість, ніж політичні та соціальні інституції, що були офіційним рупором тих культур”.²

У ХХ столітті у ісламському середовищі виникла необхідність реагувати на чужорідні для нього культурні, соціальні, політичні та інші моделі, які пропонувала християнізована Європа. З одного боку, це підштовхувало іслам до асиміляції здобутків цивілізаційного прогресу, а з іншого – викликало спротив, бо детермінувало руйнації базисних смислоутворюючих чинників культурно-релігійної самобутності. Така двоякість зустрічі Сходу і Заходу породила діаметрально протилежні спрямування – консервативне (відновлення чистоти принципів раннього ісламу і відтворення сильної арабомусульманської цивілізації) і модерністське (адаптація до досягнень євроатлантичної цивілізації). Пригадаємо, що ще у 70-ті роки ХХ ст. антимодерністи заперечували використання телефону і телебачення, аргументуючи це тим, що про них у Корані нічого не написано.

До недавнього часу панувала думка (та подекуди й зараз панує – Ф.Бродель, Ф.Коереллі, М.Еймар), що “іслам – це анти-Захід”, світ ісламу і Західний світ є неприятелями, а то й ворогами, що не можуть жити один без одного.³ Проте нині така постановка питання є недоречною, а то й провокативною. В умовах глобалізації елемент протистояння “Схід – Захід”, “Іслам – Християнство” розпливається,

¹ Сміт Е. Національна ідентичність. – К., 1994. – С. 179.

² Там само.

³ Див.: Поликарпов В.С. История религий. – М., 1997. – С. 173-174.

розпорошується на окремі частинки. Схід (іслам) стає більш гнучким і податливим перед Заходом (християнство). В той час як християнство, що відкрило кордони, стає більше вразливим для зовнішніх впливів, ми можемо бути свідками того, коли вище названа формула поступово трансформується в іншу – “Захід – це анти-іслам”. І все це завдяки виваженій стратегії і продуманій тактиці ісламських ідеологів, які знайшли золоту середину між фундаменталізмом і модернізмом. Її суть у тому, щоб створити своє розвинене суспільство, позбавлене Євроатлантичних впливів, а потім – на рівних спілкуватися у міжнародному співтоваристві. За умов кризи традиційного християнства (кризи християнського способу життя), руйнації християнського універсуму в авангард історії виходять нові східні суперетноси – китайський, японський, ісламський, які заявляють про свої наміри брати участь у вирішенні глобальних проблем сучасності.¹

Християнські цінності перестали бути єдиним, гідним уваги достойним орієнтиром для організації всієї світової спільноти. Іслам нині пропонує свої уявлення про пріоритетні цінності життя, картину сучасного світу і власну стратегічну ініціативу. “На межі XXI століття, - як слушно відзначають українські науковці, - Європейський Союз може опинитися у становищі Західної Римської імперії початку християнської ери, коли у воріт багатой високорозвинутої цивілізації стояли племена варварів, готових інтегруватися до цієї структури та надати їй нової якості”.²

Якщо в європейських колах подекують про те, як створити християнську Європу, то деякі ісламські фундаменталісти мріють про Європу ісламську. Ось як з цього приводу висловлюється директор Інституту ісламської культури в Парижі Е.Тоффлер: “Через декілька років Париж стане столицею ісламу, такою ж як в інші епохи були Багдад і Каїр”.³

Така ситуація викликає спротив з боку Європи, де найбільш вороже ставляться до мусульман-іммігрантів, яких сприймають переважно як “терористів” та “ісламських фанатиків”. За умов, коли іслам адаптується до глобалізаційних трансформацій, “в тому числі й шляхом неадекватної реакції на приниження віри правовірних сучасною масовою культурою (у вигляді наркотиків, рок-музики, моди або нового винаходу “гуманітарної інтервенції”), буде спостерігатися

¹ Див.: Бьюкенен П. Дж. Смерть Запада. – М., 2003.

² Афонін Е.А., Бандурка О.М., Мартинов А.Ю. Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз). – К., 2002. – С.166.

³ Див.: Тоффлер Э. Метаморфозы власти. – М., 2003. – С. 560.

подальше нагнітання напруження між традиційною християнською та мусульманською цивілізаціями”.¹ В такому контексті може бути виправданий збройний опір мусульман у відповідь на вестернізацію і глобалізацію. Мусульманські богослови наполягають на збереженні моральності і духовності, від яких залежить благополуччя ісламського народу. Вони закликають чинити опір падінню моральності й пробуджувати в серцях людей любов до своєї віри, одним із постулатів якої є віра в прихід кінця світу.

При цьому богослови апелюють до Пророцтв Пророка Мухаммада про наближення кінця світу. До ознак кінця світу відносять: майнове багатство мусульман; безладдя; об'ява лжепророків втрата довіри; збільшення кількості наглядачів і жандармів; зникнення релігійного знання; збільшення перелюбів; поширення музики і пісень, вина і наркотиків; прикрашання мечетей і сувоїв Корану; змагання у будівництві високих будинків; неповага до батьків; збільшення вбивств; розрив родинних зв'язків; неповага до сусідів; прискорення часу; зближення ринків; поширення язичництва серед колишніх мусульман; розширення торгівлі, люди будуть вітатися тільки із знайомими; прихід до влади знедолених; поява напівоголених жінок; поширення грамоти і книг (мається на увазі тих, що не пов'язані з Кораном і Суною); поширення брехні; збільшення кількості жінок і зменшення кількості чоловіків; перетворення Аравійської пустелі в сади; поява дару мови у тварин та в не одухотворених предметів; битва християн з мусульманами; битва з іудеями та ін.²

Як бачимо, переважна частина пророцтв і їх тлумачення є спротивом імпорту релігійних та культурних цінностей й повністю відображає ті процеси, що пов'язані з глобалізацією та творенням нової архітектоники світового співтовариства.

Сильні позиції в ісламському середовищі займає сучасний салафізм реформаторської парадигми, що започаткували і теоретично оформили Джамальаддин аль-Афгані (1839-1898), Мухаммад Абдух (1849-1905), Ахмад Хан (1817-1898), Абдаррахман аль-Кавакібі (1854-1902), які незважаючи на специфічність думки кожного, змістили акцент з проблем відносин між людиною і Аллахом у площину відношувального тандему “людина-людина”. Сучасні салафіти сподіваються на можливість подолати відсталість за допомогою Заходу. Так, професор мусульманського університету Каруїн

¹ Там само. – С. 167.

² Див.: Кулиев Э. Пророчества а приближении конца света согласно Корану и Сунне. – Тула, 2002.

(Марокко) Абдельазіз Бенабделла відзначав: “Салафітський реформізм, ... звертаючись до Корану і Сунни та належно їх інтерпретуючи, намагається віднайти адекватне вирішення актуальних питань, можливість застосування сучасних технологій в інтересах відновлення самого фундаменту ісламу”.¹

Виходячи з умов продиктованих глобалізаційними процесами, ситуація у відношувальному тандемі “Християнство – Іслам” потребує налагодження діалогу культур, релігій, цивілізацій. Лише таким чином світ можна унебезпечити від загрози нової світової війни, ескалації конфліктів на етнічному, релігійному, культурному, цивілізаційному ґрунті. Цьому може допомогти розвіювання міфів про ісламську загрозу, на чому й наголошує Президент Асоціації близькосхідних досліджень, директор Центру мусульмансько-християнського порозуміння Джорджтаунського університету Джон Л.Еспозіто. Звертаючи увагу на багатоманітності ісламського світу, його внутрішніх суперечностей, він стверджує, що західні аналітики помиляються коли сприймають іслам як монолітне, вороже явище.²

Подібної думки дотримується й заступник Посла Ісламської Республіки Іран в Україні Мусаві-Малекі. Він вважає, що багато із існуючих релігійних протиріч створені штучно і є вигаданими. Одна з причин таких протиріч – помилкові уявлення, які мають один про одного послідовники ісламу, християнства та іудаїзму.

Подолати такі помилкові уявлення можна шляхом діалогу між мусульманами і християнами, а то й діалогу всередині цих релігій. Дипломат переконаний, що зв'язок між тенденціями до тероризму і послідовниками деяких релігій, у тому числі й ісламу, є спотворенням релігійних основ і принципів справедливості, свободи, рівності, духовності, миру і дружби.

На думку Дж.Еспозіто, необхідно краще зрозуміти історію і реалії мусульманського світу й визнати розмаїття проявів ісламу. Це – зменшить ризик поширення пророцтв, які передвіщають “двобій Заходу з радикальним ісламом або зіткнення цивілізацій”.³

Таким чином, за умови глобалізації, яка кидає Ісламу новий виклик, стратегія мусульманських богословів спрямована передусім на збереження і закріплення ціннісно-смыслотворчої функції релігії, поширення її дії на всі сфери людського буття (особистість, сім'ю,

¹ Цит. за: Левин З.И. Хранители Слова и блюстители Духа Откровения // Фундаментализм. – М., 2003. – С.29.

² Див.: Еспозіто Дж. Ісламська загроза. Міф чи реальність? – Львів, 2004.

³ Там само. – С.280.

економіку, політику, виховання тощо). Вони намагаються утвердити іслам в ролі каталізатора створення глобальної системи саморегулювання відносин людини з навколишнім середовищем, суспільства з природою, перетворити його в культиватора глобальної еволюції економічного, соціального та, особливо, духовного життя, яке вже заявляє про себе як про визначальний чинник цивілізаційного поступу в третьому тисячолітті. Відтак мусульманські богослови і громадські діячі спрямовують свої дії на нейтралізацію намірів світових глобалістів.

*Іслям Гімадутін**

ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ИСЛАМА

Одна из больших проблем, с которой приходится сталкиваться мусульманам в Украине сегодня – это нагнетание вокруг них негативной атмосферы связанной с вопросом терроризма. Очень часто СМИ подают информацию об исламе пугающую население, неправильно излагая вопросы исламского вероучения связанного с таким понятием как «джихад».

Выбор темы военно-политическая концепция ислама не случаен. Само время и события последних лет диктуют необходимость ее освещения. Что мы видим на экранах телевизоров? Прежде всего душераздирающие кадры гибели тысяч людей, в чем обвиняют неких людей, которых, почему-то, называют шахидами. У всех на устах исламские террористы, которые ради достижения своих, мало кому понятных целей, готовы уничтожать всех и вся. Говорят о столкновении цивилизаций и о том, что ислам несет угрозу мировому сообществу, объявив ему глобальный джихад.

К сожалению, в наше просвещенное время со стороны некоторых лиц предпринимаются попытки представить ислам как аморальную и агрессивную религию. Часто некоторые СМИ пытаются отождествить всех мусульман с негативными действиями отдельных людей или групп. В качестве аргументации они выдвигают устаревшие и опровергнутые историей, бездоказательные и односторонние рассуждения отдельных средневековых византийских теологов. Особое место в подобных измышлениях занимает тема о «насильственном» распространении ислама в период противостояния

* Головной редактор газети "Араїд".